

Plangebied Eerselseweg te Knegsel,
gemeente Eersel

Archeologisch bureauonderzoek

Diederik Bente

versie 1
28-10-2024

Arcure
06-24831553
d.bente@arcure.nl

Samenvatting

Voor de geplande ontwikkeling van een kleine woonwijk aan de Eerselseweg, ten westen van Knegsel, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Doel was om middels bekende archeologische en landschappelijke gegevens te achterhalen of er archeologische vindplaatsen aanwezig (kunnen) zijn.

Landschappelijk blijkt het plangebied in een dekzandlandschap te liggen, dat een ouder rivierenlandschap afdekt. In het westelijk deel kende het oorspronkelijke maaiveld welvingen, in het midden was het vlak. Het noordelijk deel van het plangebied is archeologisch niet meer relevant vanwege een vroegere vuilnisstort.

In het deel van het plangebied dat niet vergraven is vanwege de vroegere stortplaats, zijn archeologische resten uit de late prehistorie en Romeinse tijd te verwachten. Dit betreft m.n. het westelijk deel. Tot de ontginning in de nieuwe tijd, maakte het plangebied deel uit van een uitgestrekt heidegebied. Het is onbekend of er met het ontginnen van het onderhavige perceel ook een boerderij is opgericht, waarvan zich resten in de ondergrond kunnen bevinden. Op de oudste kadastrale kaart van 1832 is daarvan in ieder geval geen sprake. Tot op het heden is het sindsdien enkel als landbouwgrond gebruikt.

Geadviseerd wordt om een verkennend archeologisch booronderzoek uit te voeren in het plangebied. Dit heeft als doel om te toetsen:

- waar de grens van de verstoring door de vuilnisstort ligt;
- of onder de enkeerd bodem inderdaad reliëf ontbreekt en het een nieuwtijdse ontginning betreft;
- of en in welke mate de natuurlijke bodemopbouw nog intact is.

Afhankelijk van de resultaten van dit verkennend booronderzoek kan vervolgens bepaald worden of een nadere kartering, middels proefsleuven, noodzakelijk is.

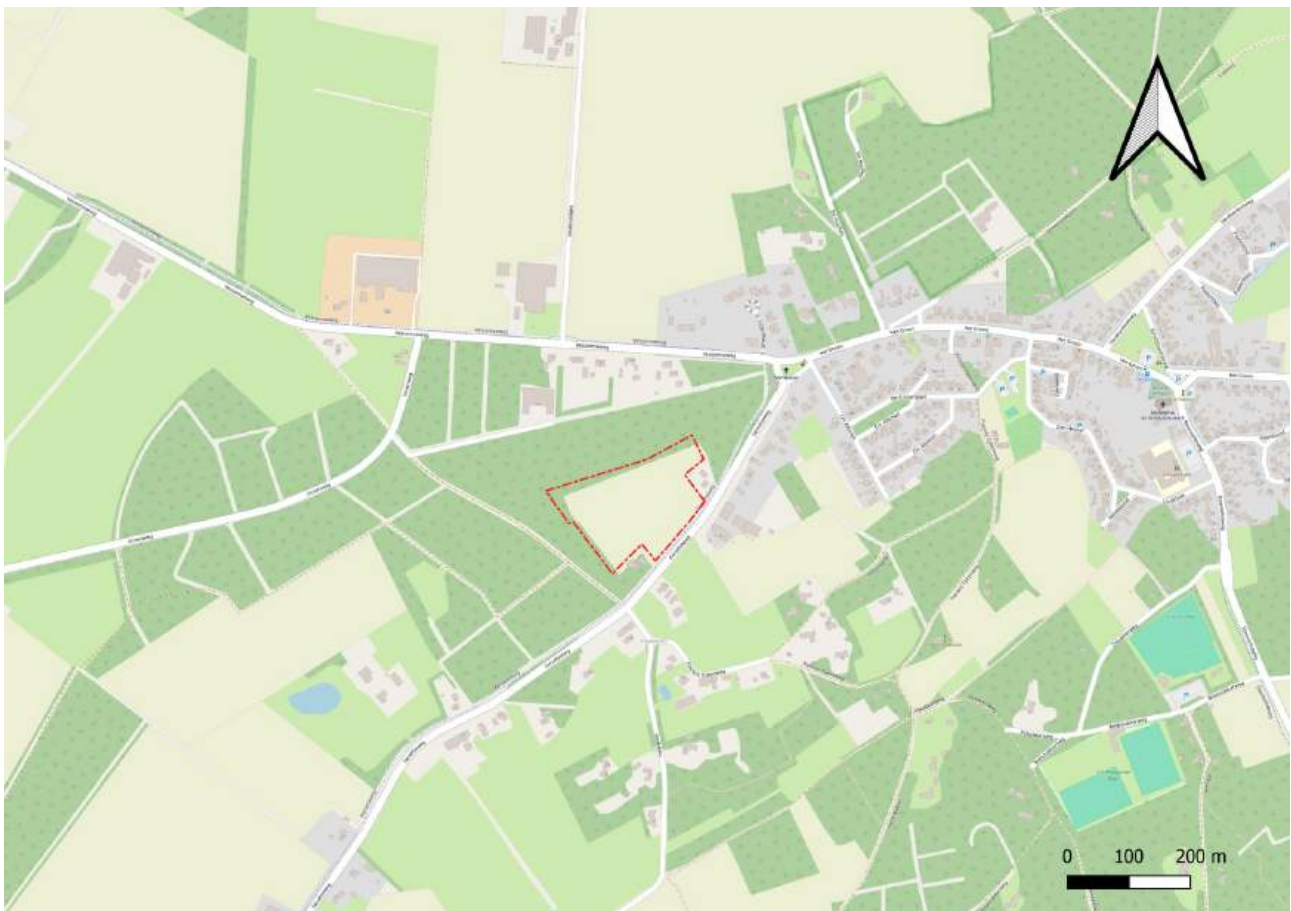
Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	4
1.1 Kader.....	4
1.2 Doel en methode.....	5
1.3 Administratieve gegevens.....	6
1.4 Begrenzing en huidige inrichting van het gebied.....	6
1.5 Geplande bodemingrepen.....	6
1.6 Beleidskader.....	7
1.7 Vraagstelling.....	8
2 Resultaten.....	9
2.1 Landschaps- en bewoningsgeschiedenis.....	9
2.2 Archeologie.....	14
2.3 Bodemverstoringen.....	17
3 Gespecificeerde archeologische verwachting.....	19
4 Conclusie en advies.....	20
4.1 Conclusie.....	20
4.2 Advies.....	20
5 Geraadpleegde bronnen.....	21

1 Inleiding

1.1 Kader

Aan de Eerselseweg, ten westen van Knegsel, wil Bouwbedrijf Van Gisbergen een nieuwe woonwijk gaan bouwen (afb. 1 en 2). Het plan omvat ca. 27 woningen, die in boerderijstijl worden opgetrokken. Ook is veel groen in en om de gebouwen voorzien. Om te bepalen of bij de verdere planvorming rekening gehouden moet worden met mogelijke archeologische waarden is een bureauonderzoek uitgevoerd. Daarbij is in kaart gebracht wat er archeologisch bekend is over het plangebied en de directe omgeving en wat er te verwachten is aan archeologische resten. Aan de hand hiervan is een advies opgesteld hoe bij de verdere uitwerking van de plannen met archeologie omgegaan kan worden.

Afbeelding 1: Ligging van het plangebied (rode contour) aan de westzijde van Knegsel.

1.2 Doel en methode

Doel van het archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een specifieke archeologische verwachting aan de hand van bestaande bodemkundige en archeologische informatie.

Archeologische resten zijn niet willekeurig verspreid over het landschap, maar sterk gerelateerd aan bepaalde landschapsvormen en bodemkenmerken. Door gegevens over bekende vindplaatsen om het plangebied te combineren met de gereconstrueerde landschapsgeschiedenis, kan bepaald worden of er archeologische waarden in het plangebied aanwezig kunnen zijn en wat de aard, datering en diepteligging daarvan is. Hierbij wordt ook nagegaan of eerdere bodemingrepen de gaafheid en conservering van mogelijke archeologische resten beïnvloed kunnen hebben. Tot slot wordt de archeologische verwachting geconfronteerd met de geplande bodemingrepen, zodat inzichtelijk wordt of daadwerkelijk archeologische waarden aangetast zullen worden door de nieuwe plannen.

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.2 Landbodems, protocol 4002 Bureauonderzoek (Centraal College van Deskundigen Archeologie, 2022).

Afbeelding 2: Het plangebied op een actuele luchtfoto. Bron: pdok.nl.

1.3 Administratieve gegevens

Projectnaam	Eerselseweg
Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Eersel
Plaats	Knegsel
Toponiem	Knegsel
Kaartblad (1:25.000)	51D
Oppervlakte	ca. 29.780 m ²
RD-coördinaten (centrum)	x: 151.405; y: 378.667
Maaiveldhoogte	tussen ca. 26,35 en 27,22 m +NAP
Archis-onderzoeksnummer	5655861100
AMK-terrein	n.v.t.
Waarnemingsnummer(s)	n.v.t.
Type onderzoek	Bureauonderzoek
Opdrachtgever	Gispro
Uitvoerder	Arcure Gasthuisstraat 12 6981 CS Doesburg 06-24831553
Auteur/	
Senior archeoloog	drs. D.A. Bente d.bente@arcure.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Eersel
KNA-versie	4.2

1.4 Begrenzing en huidige inrichting van het gebied

Het plangebied ligt aan de Eerselseweg, tussen de huizen 6 en 8 (afb. 1 & 2). Aan de west-noord- en oostzijde is het omgeven door bos. Momenteel is het perceel in gebruik als akkerland.

1.5 Geplande bodemingrepen

De stedenbouwkundige uitwerking (afb. 3) voorziet in drie bouwblokken met vier tot zes woningen, in het centrum van het gebied, alsmede acht woningen, deels twee-onder-1 kap, aan de noordzijde. Ten westen en oosten is groen (weide en boomgaard) gepland. Daarmee is te voorzien dat de bodemingrepen zullen bestaan uit bouwputten, kabel- en leidingtracés en wegcunetten.

Afbeelding 3: Stedenbouwkundige uitwerking. Bron: Van Gisbergen, Hooge Mierde.

1.6 Beleidskader

Om het bouwplan te kunnen realiseren, zal het vigerende omgevingsplan gewijzigd gaan worden, middels een zogenaamde TAM-IMRO-procedure (Tijdelijke alternatieve maatregel (TAM) Omgevingsplan via IMRO). Hierbij dient de gemeente, als bevoegd gezag, rekening te houden met haar archeologisch beleid. De laatste versie hiervan is in 2021 opgesteld (Berkvens e.a., 2021) en op 19 december 2023 middels de erfgoedverordening door de gemeenteraad vastgesteld. Het is vanaf 1 januari van dit jaar van kracht. Voor het onderhavige plangebied geldt voor een strook aan de noordzijde dat het is vrijgesteld van archeologische (onderzoeks)verplichtingen ("categorie 8")(afb. 4). Het zuidelijk deel heeft de aanduiding "categorie 5" gekregen, waarbij een archeologisch onderzoek vereist is bij bodemingrepen en te bebouwen oppervlakten die groter zijn dan 500 m² én dieper gaan dan 0,3 m of 0,5 m (bij aanwezigheid van een esdek) onder maaiveld. Omdat, zoals hierna beschreven wordt, in het plangebied inderdaad een esdek voorhanden is, ligt de dieptegrens bij 0,5 m. Naar verwachting zullen deze grenswaarden overschreden worden, om de wijk aan te kunnen leggen.

Afbeelding 4: Het plangebied op de gemeentelijke archeologische beleidskaart

1.7 Vraagstelling

In het navolgende onderzoek zal ingegaan worden op de volgende vragen:

- Wat is de landschapsgeschiedenis van het plangebied en wat betekent dit voor de geo(morfo)logische en bodemkundige opbouw?
- Welke archeologische gegevens zijn reeds bekend over het plangebied en de directe omgeving?
- Hoe is het plangebied in het verleden gebruikt, wat is het gebruik nu en wat is de invloed daarvan op de te verwachten archeologische resten en de gaafheid daarvan?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op mogelijk aanwezige archeologische resten?
- Wat is de gespecificeerde archeologische verwachting (inclusief de verwachte conservering en gaafheid) voor het plangebied?
- Op welke wijze kan bij de verdere planvorming en -realisatie met eventueel aanwezige archeologische waarden worden omgegaan?

2 Resultaten

2.1 Landschaps- en bewoningsgeschiedenis

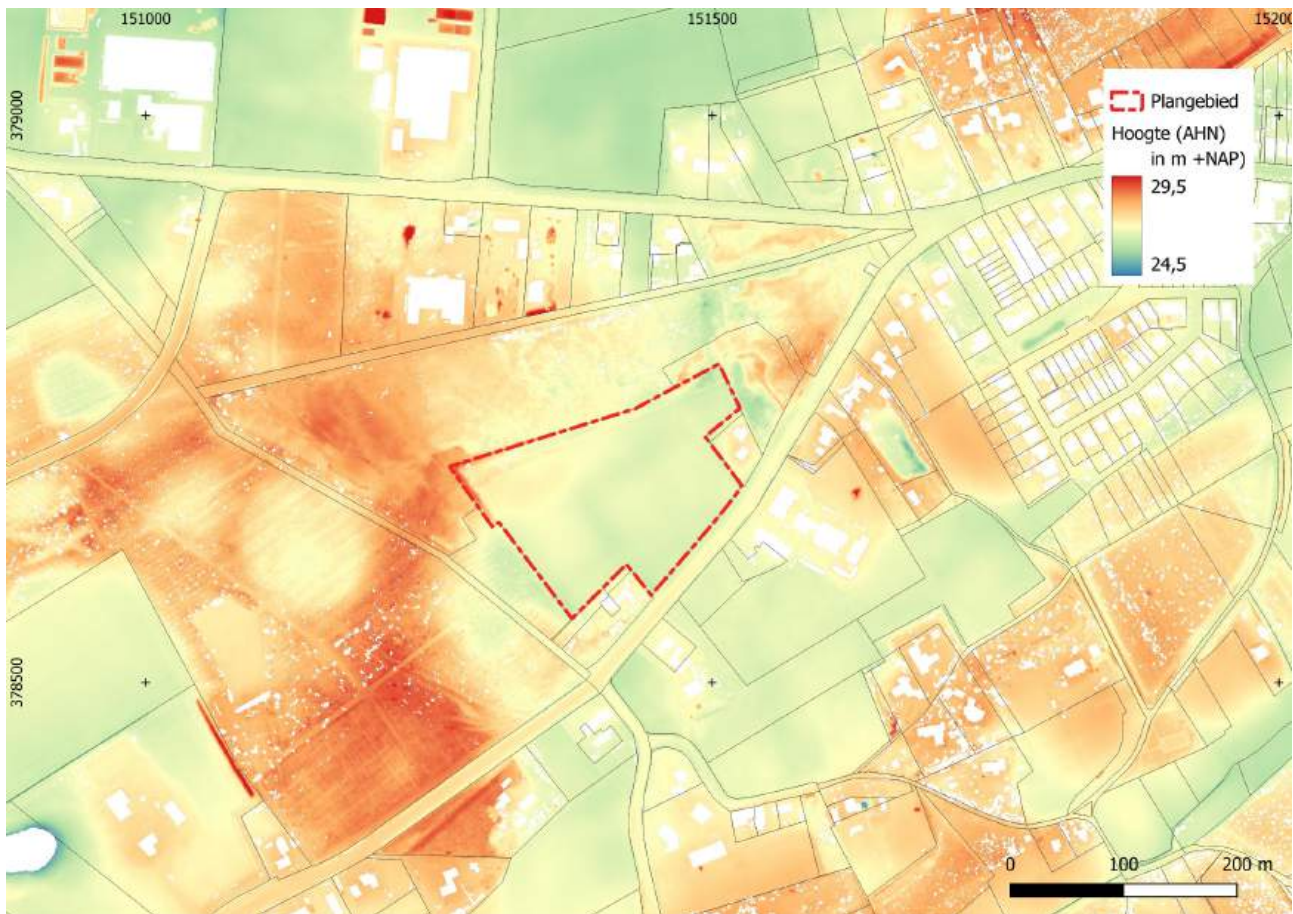
De ondergrond van het gebied bestaat uit dekzand, afgezet in de laatste IJstijd, het Weichselien (120.000 tot 10.000 jaar geleden). Dit dekzandpakket was reliëfrijk: relatief lage en vochtige vlaktes werden afgewisseld met hogere zandruggen. In het onderhavig gebied is het dekzand ca. drie meter dik¹. Daaronder bevinden zich zand-, grind- en kleilagen die in het Pleistoceen door voorlopers van de Rijn en Maas zijn afgezet (Formatie van Sterksel). Het gebied kende zoals gemeld reliëf. Dit toont zich ook op de geomorfologische kaart (afb. 5): het oostelijk deel van het plangebied is onderdeel van een terrasafzettingenvlakte, daaromheen liggen terrasafzettingsswelingen.

Afbeelding 5: Het plangebied op de Geomorfologische Kaart 1:50.000. Bron: pdok.nl.

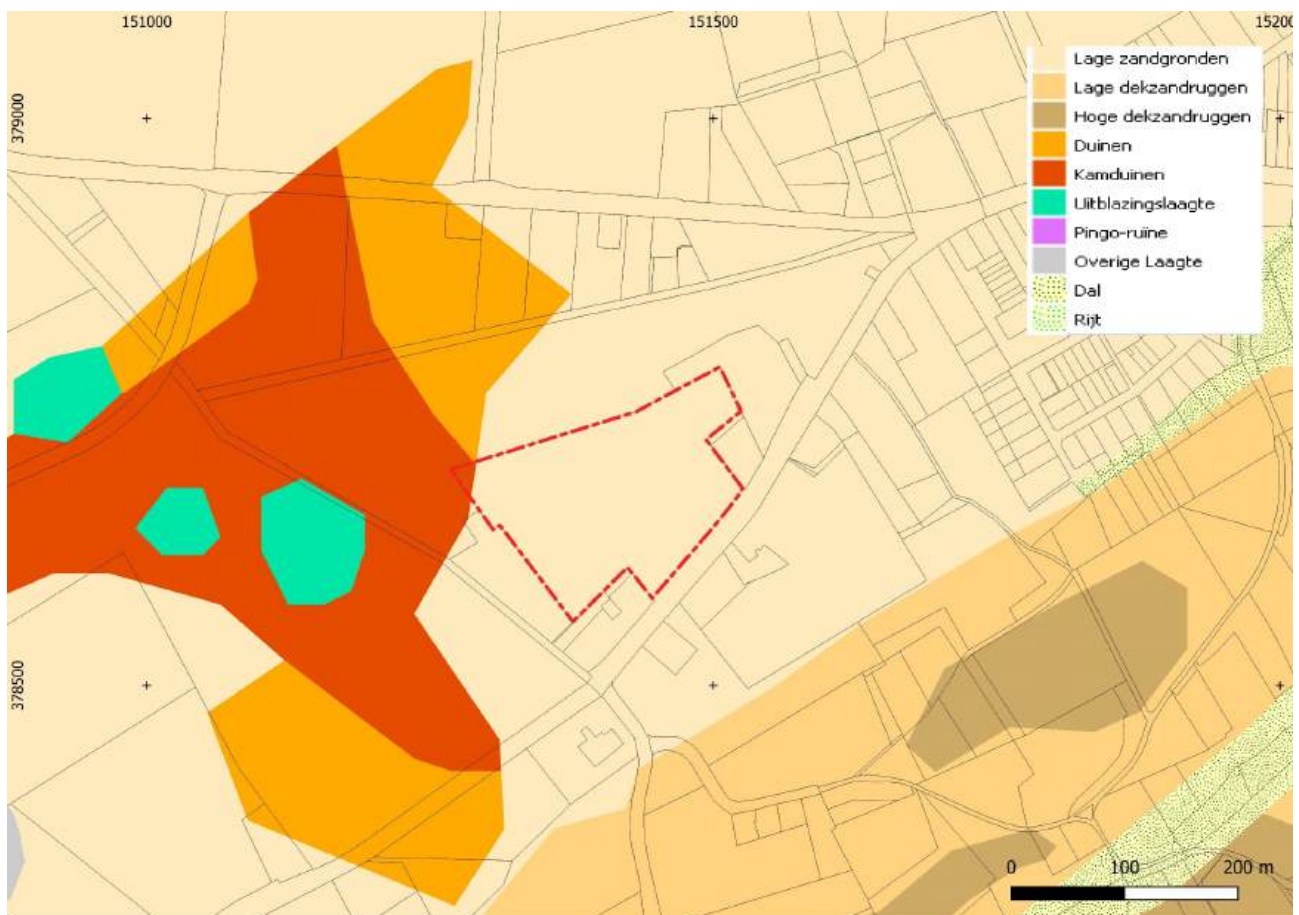
Vlaktes zijn relatief reliëfarm; gebieden met welvingen kennen relatief kleine dekzandopduikingen. Dit is ook te zien op de hoogtekaart (afb. 6). Op de landschapsreconstructiekaart, behorend bij de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart (Berkvens e.a., 2021), is het landschap in het plangebied als lage zandgronden weergegeven (afb. 7). Ten noordwesten van het plangebied ligt een gebied met (stuif)duinen.

¹www.dinoloket.nl; Boring B51D0863 op ca. 50 m ten noorden van het plangebied.

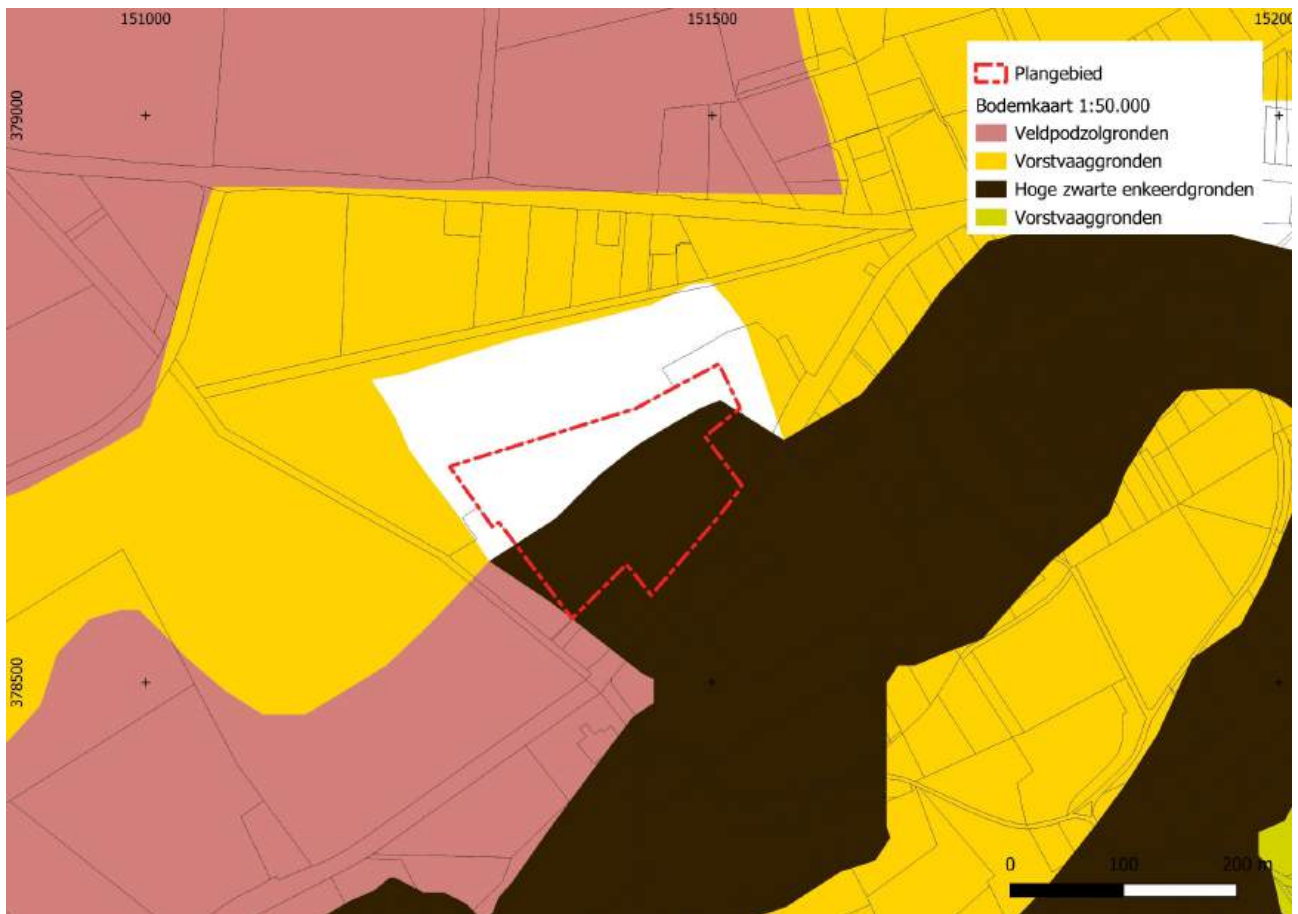
Afbeelding 6: Heplangebied op de actuele hoogtekaart (AHN). Bron: pdok.nl.

Het noordelijk deel van het plangebied is bodemkundig niet gekarteerd, omdat het ten tijde van het opstellen van de bodemkaart al vergraven was door het gebruik als vuilnisstort (zie par. 2.3)(afb. 8). Het zuidelijk deel kent bodemkundig zogenaamde hoge zwarte enkeerdgronden. Dit betekent dat hier dekzand aanwezig is waar een dik pakket (meer dan 50 cm) humusrijke grond op ligt ("esdek"). Doorgaans wordt het ontstaan hiervan verklaard door plaggenbemesting in het verleden. Het gebruik om plaggen, vermengd met mest, op de akker te brengen kwam op vanaf de late middeleeuwen. Een dergelijk opgebracht grondpakket kan eventueel aanwezige archeologische resten goed geconserveerd hebben. De oudste delen van een esdek liggen normaliter op een dekzandrug, maar in de nieuwe tijd kon dit zich bij voldoende aanvoer van mest en plaggen uitbreiden tot in de aangrenzende laagte. Enkel de aanwezigheid van een enkeerdgrond is dus nog geen afdoende indicator dat zich hier ook een dekzandhoogte in de ondergrond bevindt. De geomorfologische en hoogtegegevens bevestigen dit: de dichtstbijzijnde dekzandrug ligt ca.

Afbeelding 7: Het plangebied op de gemeentelijke landschapsreconstructiekaart. Bron: Berkvens e.a., 2021.

van mest en plaggen uitbreiden tot in de aangrenzende laagte. Enkel de aanwezigheid van een enkeerdgrond is dus nog geen afdoende indicator dat zich hier ook een dekzandhoogte in de ondergrond bevindt. De geomorfologische gegevens bevestigen dit: de dichtstbijzijnde dekzandhoogte ligt ca. 150 m naar het oosten.

Afbeelding 8: Het plangebied op de Bodemkaart 1:50.000. Bron: pdok.nl.

Historische ontwikkeling

Op de oudste kadastrale kaart van ca. 1832 is te zien dat het plangebied een jonge landbouwontginning vormt in de omliggende heide of woeste grond. Bebouwing is dan niet aanwezig. In de periode tot heden is het plangebied ongewijzigd als akkerland in gebruik gebleven. De omliggende heide werd na 1832 omgezet tot bos.

Afbeelding 9: Het plangebied op de kadastrale minuut van 1832. Bron: Beeldbank RCE.

Afbeelding 10: Het plangebied op de topografisch kaart 1:25.000 uit 1950. Bron: topotijdreis.nl.

2.2 Archeologie

Bekende archeologische waarden

Ten westen van het plangebied, binnen het onderzoeksgebied (=500 m om het plangebied), liggen twee wettelijke beschermde archeologische rijksmonumenten (afb. 11). Nr. 1520 betreft een terrein waar zich nederzettingsresten uit de late bronstijd (1100-800 v. Chr.) bevinden. Van deze vindplaats zijn twee vondstmeldingen bekend. De eerste (nr. 1029780) dateert uit de tijd van de ontdekking, midden jaren zestig. Behalve aardewerk, werden er ook vuursteen fragmenten aangetroffen. De tweede melding (nr. 1072487) is afkomstig van een waarderend booronderzoek dat in 2002 door de toenmalige ROB, voorloper van de huidige RCE, is uitgevoerd. Hierbij kwamen ook aardewerkscherven uit de ijzertijd aan het licht, dus mogelijk loopt de datering verder door dan de late bronstijd.

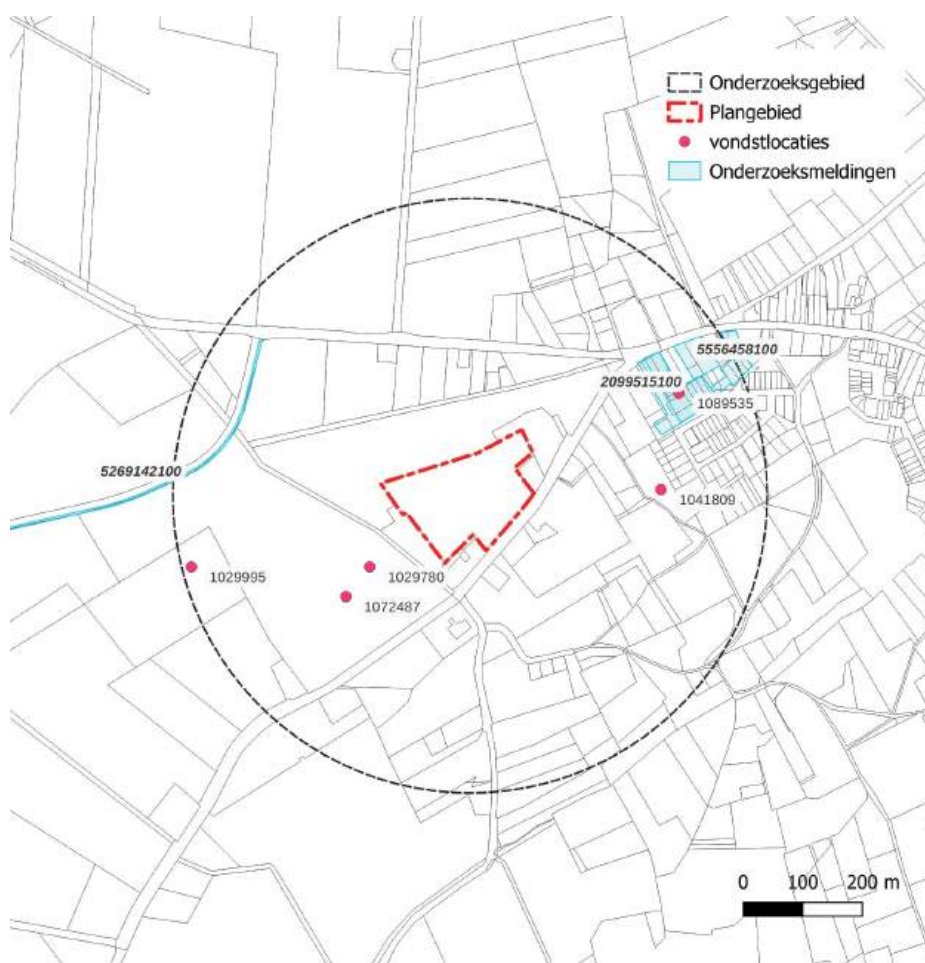
Afbeelding 11: Archeologische monumentterrein om het plangebied op de geomorfologisch kaart geprojecteerd (zie afb. 5). Bron: Archis, 2024.

Het tweede rijksmonument ligt iets westelijker dan de vorige (nr. 1573). Het betreft de resten van een urnenveld, ook weer uit de late bronstijd. In de jaren 30 van de vorige eeuw is er door het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden onderzoek naar gedaan (Braat, 1936).

Op circa 260 m ten zuidwesten van het plangebied ligt een zogenaamd AMK-terrein (nr. 3056),

met de status "Terrein van hoge archeologische waarde". De Archeologische Monumenten Kaart (AMK) was een beleidsinstrument dat tot 2014 door de Provincies werd gebruikt voor hun ruimtelijke ordeningsbeleid. In het betreffende terrein liggen nederzettingen uit de middeleeuwen. Nadere gegevens over de aard en precieze datering ontbreken.

Relevant zijn verder de archeologische onderzoeken die om het plangebied zijn uitgevoerd (afb. 12). Dit betreft met name onderzoek waar in het veld waarnemingen zijn gedaan, dus boren of gravend onderzoek. Bureauonderzoeken laten we hier buiten beschouwing, omdat die geen nieuwe archeologische informatie opleveren, maar, net als het onderhavige onderzoek, alleen de bestaande informatie ordenen en interpreteren. De onderstaande gegevens zijn ontleend aan onderzoeks- en vondstmeldingen, zoals die in de landelijke archeologische database ARCHIS zijn opgenomen. Deze wordt beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Archis, 2024).

Afbeelding 12: Vondstlocaties en onderzochte gebieden om het plangebied.
Bron: Archis, 2024.

De onderzoeksmeldingen 2099531100 en 2099515100, met vondstmelding 1089535, liggen ten oosten van het plangebied, betreffen een booronderzoek, gevolgd door een proefsleuvenonderzoek in 2004, resp. 2005. Hierbij werden nederzettingssporen uit de late middeleeuwen aangetroffen, bestaande uit een aantal paalkuilen en greppels. De

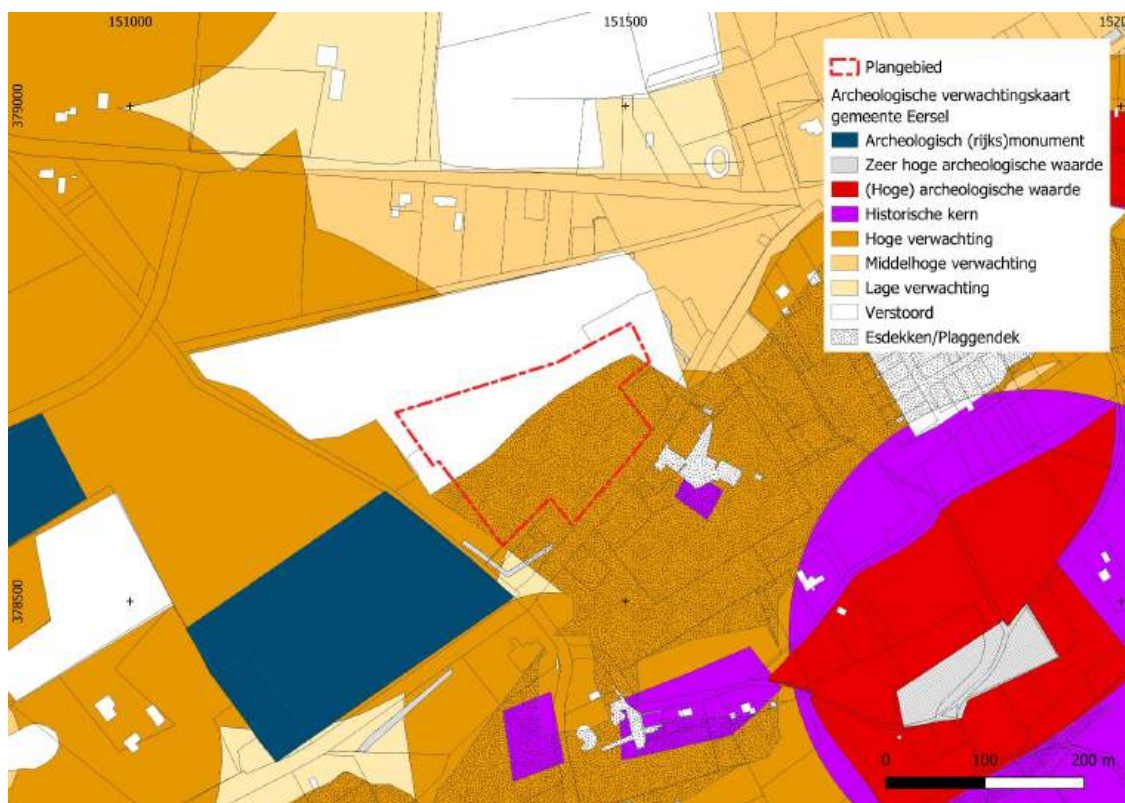
aardewerkvondsten wijzen op een datering in de 14e en 15e eeuw (Lascaris, 2005; Hakvoort, 2005).

Direct noordelijk aangrenzend aan dit onderzoeksgebied, is dit voorjaar een booronderzoek uitgevoerd (5556458100). Alleen de eerste bevindingen zijn al vastgelegd; een rapport ontbreekt nog. Het onderzochte gebied, net als het hiervoor genoemde, ligt op een dekzandrug. Uit het onderzoek bleek dat de natuurlijk bodem niet meer intact aanwezig. De kans op aanwezigheid van archeologische resten wordt dan ook verder laag ingeschat. Aan de westzijde van het onderzoeksgebied is in 2022 een verkennend booronderzoek uitgevoerd vanwege de geplande aanleg van een fietspad (nr. 5269142100)(Reynaert & Stiekema, 2022). Uit de boringen bleek dat de bodem ter plaatse zodanig verstoord is, dat er geen vindplaatsen meer te verwachten zijn.

Niet van regulier onderzoek afkomstig, maar als toevalsvondsten geboekt, zijn twee vondstlocatie. Nr. 1029995 betreft de vondst van een stenen bijl in de jaren 60 van de vorige eeuw. Verdere informatie en contextgegevens ontbreken. Nr. 1041809 ziet op de vondst omstreeks 1980 van zes vuursteenafslagen, daterend ergens in de periode paleolithicum tot en met bronstijd. Ook hier ontbreken weer nadere gegevens.

Gemeentelijke verwachtingskaart

Op de gemeentelijke verwachtingskaart uit 2021 (Berkvens e.a., 2021) is aan het zuidelijk deel van het plangebied een hoge archeologische verwachtingswaarde toegekend, met de toevoeging dat zich hier een esdek bevindt (afb. 12). Het noordelijk deel is verstoord en kent daarmee geen archeologische verwachtingswaarde meer. Er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van resten uit de tweede wereldoorlog in het plangebied (www.ikme.nl)

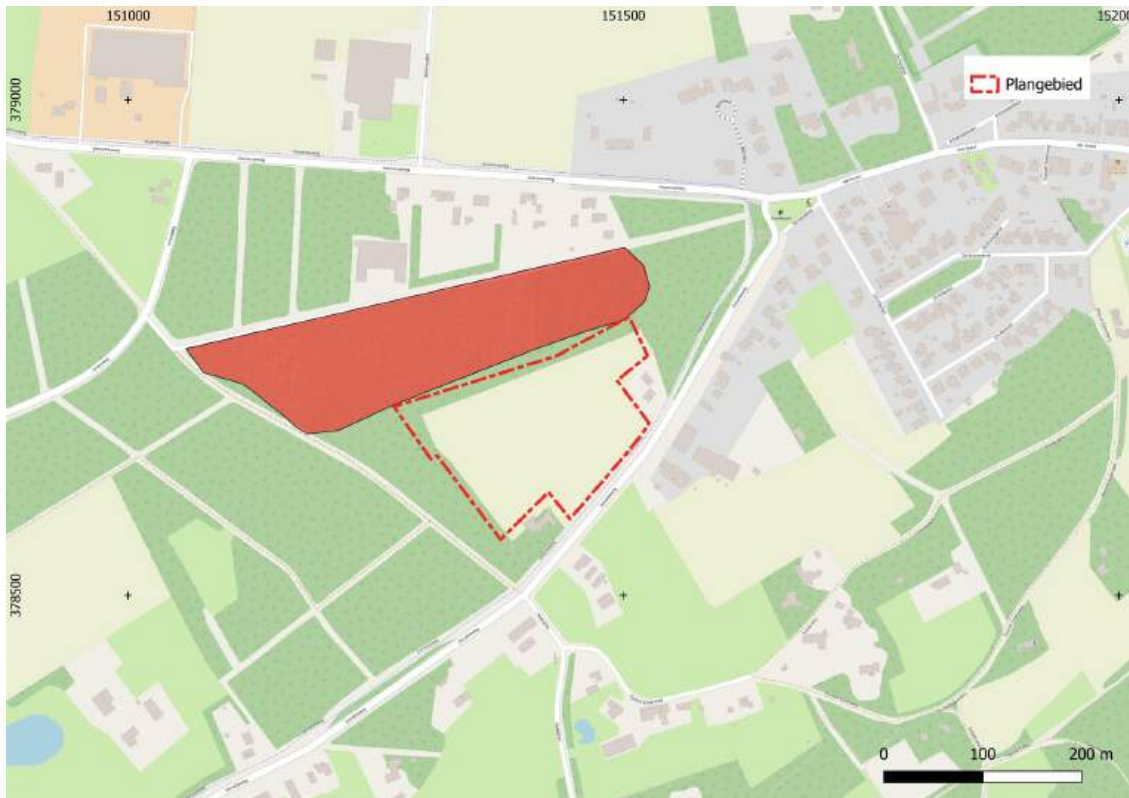

Afbeelding 13: Het plangebied op de gemeente archeologische verwachtingskaart. Bron: Berkvens e.a., 2021.

2.3 Bodemverstoringen

Het noordelijk deel van het plangebied is verstoord, doordat hier in het verleden een uitgegraven vuilnisstort heeft gelegen². Op de provinciale kaart met vuilstortplaatsen ligt deze ten noorden van het plangebied (afb. 14). Aan de bodemkaart en de gemeentelijke verwachtings- en beleidskaarten is echter te ontlenen, dat deze stortplaats ook deels binnen het onderhavige plangebied was gelegen (afb. 4, 8 en 13). Voor het overige zijn geen verstoringen bekend.

² Provinciale locatiecode: NB5750002.

Afbeelding 14: De voormalige stortplaats Knegsel (rood). Bron: Provincie Noord-Brabant.

3 Gespecificeerde archeologische verwachting

Een groot deel van het plangebied, met name de westelijke helft, kent dezelfde landschapsstructuur als de twee archeologische monumentterreinen ten westen van het plangebied, nl. terrasafzettingsswellingen. Dit maakt dat ook in het plangebied nederzettingenresten en urnenvelden uit de late prehistorie of Romeinse tijd te verwachten zijn. Omdat het plangebied geen uitgesproken reliëf kent, dus niet op een dekzandopduiking ligt, zijn er geen resten uit de (late) middeleeuwen te verwachten: de enkeerd bodem, die zich precies over het rechthoekige ontginningsblok uitstrekt, is waarschijnlijk geen aanwijzing voor de aanwezigheid van dekzand-reliëf.

Ergens in de Nieuwe Tijd is het plangebied ontgonnen in het grote heidegebied ten westen van Kneegsel. Het is onbekend of hierbij toen ook een boerderij is aangelegd. Vanaf de oudste kadastrale kaart van 1832 ontbreekt bebouwing, maar mogelijk heeft er in de 16e-18e eeuw toch een ontginningshoeve gelegen en zijn hiervan resten in de ondergrond bewaard gebleven. In het noordelijk deel van het plangebied zijn geen archeologische resten meer te verwachten, vanwege een vroegere ontgraving waarin vuilnis is gestort. Waar precies de grens van deze ontgraving loopt is echter onzeker.

4 Conclusie en advies

4.1 Conclusie

In het deel van het plangebied dat niet vergraven is vanwege de vroegere vuilnisstort, zijn archeologische resten uit de late prehistorie en Romeinse tijd te verwachten. Dit betreft m.n. het westelijk deel, waar het oorspronkelijke dekzandlandschap kleine opduikingen (welvingen) kende. Tot de ontginning in de nieuwe tijd, maakte het deel uit van een uitgestrekt heidegebied. Het is onbekend of er met het ontginnen van het onderhavige perceel ook bewoning plaats vond. Op de oudste kadastrale kaart van 1832 is daarvan in ieder geval geen sprake. Tot op het heden is het sindsdien enkel als landbouwgrond gebruikt.

4.2 Advies

Geadviseerd wordt om een verkennend booronderzoek uit te voeren in het plangebied. Dit heeft als doel om te toetsen:

- waar de grens van de verstoring door de vuilnisstort ligt;
- of onder de enkeerbodem inderdaad reliëf ontbreekt en het een nieuwetijdse ontginning betreft;
- of en in welke mate de natuurlijke bodemopbouw nog intact is.

Afhankelijk van de resultaten van dit verkennend booronderzoek kan vervolgens bepaald worden of een nadere kartering, middels proefsleuven, noodzakelijk is.

5 Geraadpleegde bronnen

- ARCHIS, 2024. Archeologisch informatiesysteem *ARCHIS*, beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Geraadpleegd 22 oktober 2024. <http://archis.cultureelerfgoed.nl>.
- Berkvens, R., K. Leenders & E. Drenth, 2021. Erfgoed uitgediept. De erfgoedkaart van de gemeente Eersel nader bekeken. Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant, Eindhoven.
- Braat, W.C., 1936. Een urnenveld te Knegsel (gem. Vessem), in: Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, nr. 17, p. 38-46.
- Centraal College van Deskundigen Archeologie, 2022. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA): Versie 4.2*. SIKB, Gouda.
- Hakvoort, S., 2005. Inventariserend archeologisch onderzoek door middel van proefsleuven: Knegsel, Alleman II. Zuidnederlandse Archeologische Notities 55. VuHbs, Amsterdam.
- Lascaris, M.A., 2005. Verslag bureau- en inventariserend hooronderzoek in de gemeente Eersel op de locaties Rosheuvel 8 (Eersel), Alleman II (Knegsel). Flinkert (Vessem). Zuidnederlandse Archeologische Notities 20. VuHbs, Amsterdam.
- Reynaert, J.A.M. & M. Stiekema, 2022. archeologisch bureauonderzoek en verkennend booronderzoek Urnenweg te Knegsel. Rapportnr. 19213.003. Econsultancy, Swalmen.